Çekiç Ali

Salih GÜNDOĞDU[1]

Özet

Anadolu Abdalları, ortaya koymuş oldukları yüksek sanatsal çıtayla özgün ve zengin müzik geleneği içerisinde kendilerine yer edinmiş bir topluluktur. Edebi ve müzikal açıdan derin bir geleneğin izlerini süren Abdallar, yaratıcı özelliğe sahip, sanata duyarlı bireyler yetiştirmiş ve gelenekten aldıkları saf ve duru özü çok iyi işlemişlerdir. Abdallar, Anadolu coğrafyasında farklı bölgelerde yaşamış olsalar bile aynı kaynaktan beslenip özgün yaratımlar ortaya koymuşlardır.

Geçmişten günümüze, Orta Anadolu bölgesinde yaşayan Abdalların kendilerine has müzik yapma gelenekleri oluşmuştur. Yaşam şekilleri, manevi açıdan derinlikli olmaları, hak anlayışları gibi unsurlar Abdal müziği oluşumunun ve değerlerinin baş sebepleri arasındadır. Çekiç Ali de bu kıymetli topluluğun, yani Kırşehir Abdalları diye ifade edilen müzisyen kuşağının yetiştirmiş olduğu icracılardandır. Kendisi Orta Anadolu Abdal müziğinin önemli yapı taşlarından biri olmuştur. Bozlaklardaki ses ve saz icrasındaki kişisel tavır özellikleri onu farklı kılmıştır. Çekiç Ali'nin yetişmiş olduğu müzik ortamı ve yaşam şekli kişisel tavrının oluşumuna etki etmiştir. Muharrem Ertaş'ın onun icrasının şekil almasındaki etkileri oldukça fazladır. Yetişmiş olduğu doğal yaşam ortamında kulağına değen yöresel kalıp ezgiler ve ustalar, Çekiç Ali'de farkındalık yaratarak, onu gelişmiştir.

Ses ve saz icrasında onunla özdeşleşmiş bir bozlak olan "Sarı Yazma'nın" analizinin de metine eklenmesinin, Çekiç Ali'nin genel icra özelliklerini anlamaya yardımcı olacağı ve bununla birlikte, özellikle Çekiç Ali'nin ses icralarının detaylı bir şekilde analiz edilmesi bakımından literatüre katkı sağlayabileceği düşünülmüştür. Ayrıca doğru bir analiz için icranın tüm detayları süsleme yapıları dahil olmak üzere önemle gözetilerek notaya aktarılmış ve incelenmiştir. İncelenen ses icrasının konu hakkında ilgililere farklı bir bakışı kazandıracağı düşünülmektedir. İcranın notaya aktarımında yeni bir anlayış olarak semboller ve nota değerlerinde sadeleşme gibi bazı tercihlerde bulunulmuştur.

İncelediğiniz çalışmada, Çekiç Ali'nin hayatı ve yaşamından önemli noktalara değinilmiş ve "Sarı Yazma" adlı bozlak, işitsel kayıtlardan faydalanılarak ses ve saz icrası olarak notaya alınmıştır. Notaya alınan kısımlar, Taşan'ın ses ve saz icrasında kişisel tavrındaki müzikal süslemeler başta olmak üzere karakteristik ezgi kalıpları bakımından analiz edilmiştir. Analiz kısmında Çekiç Ali'nin kişisel tavır ve yöresel üslup özellikleri, şekilde yer alan notalarla destelenerek belirtilmiştir. Belirtilen bu özellikler sonucunda Çekiç Ali'nin icrasındaki önemli noktalara vurgu yapılarak sanatında kendisini özel kılan müzikal dinamikleri ortaya çıkarmak amaçlanmıştır. Buna ek olarak ifade edilen bilgiler ışığında yaptığımız çalışmanın Orta Anadolu müzik üslubunun o yörede iz bırakmış bir usta tarafından anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Orta Anadolu Abdal Müziği, Bozlaklar, Ses ve Saz İcrası Analizi, Kişisel Tavır, Yöresel Üslup, Sarı Yazma Bozlağı, Çekiç Ali.

Abstract

The Anatolian Abdals are a community that has earned a place in a unique and rich musical tradition with the high artistic standards they have exhibited. Following the traces of a deep literary and musical tradition, the Abdals have raised individuals with creative characteristics and sensitivity to art, and have skillfully processed the pure and clear essence they received from tradition. Even though the Abdals lived in different regions of Anatolia, they have fed from the same source and presented unique creations.

[1] Öğretim Görevlisi, Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, İcra Sanatları Fakültesi, Ses Eğitimi Bölümü, Geleneksel Müzikler Ana Sanat Dalı, salihgundogdu@mgu.edu.tr

From past to present, a distinct musical tradition has formed among the Abdals living in the Central Anatolian region. Their lifestyle, spiritual depth, and understanding of justice are among the main reasons for the formation and values of Abdal music. Çekiç Ali is one of the performers raised by this valuable community, known as the Kırşehir Abdals. He has been one of the essential building blocks of Central Anatolian Abdal music. His personal attitude in voice and instrument performance in bozlaks has set him apart. The musical environment and lifestyle in which Çekiç Ali was raised influenced the formation of his personal attitude. Muharrem Ertaş's influence on his performance's formation is significant. Regional melodies and masters that he heard in the natural environment he grew up in have created awareness and development in Çekiç Ali.

The bozlak, identified with his voice and instrument performance, "Sarı Yazma," is considered suitable for understanding Çekiç Ali's general performance characteristics. Moreover, due to the lack of sufficient resources for a detailed analysis of Çekiç Ali's vocal performances, it is believed that the study can contribute to the literature. In addition, all the details of the performance, including ornamentation structures, have been carefully considered and examined for an accurate analysis. The examined vocal performance is thought to provide a different perspective for those interested in the subject. Some preferences, such as simplification of symbols and note values, have been made in transferring the performance to notation as a new understanding.

In the study you are examining, important points from Çekiç Ali's life and experiences have been touched upon, and the bozlak titled "Sarı Yazma" has been notated as a vocal and instrumental performance using auditory records. The notated parts have been analyzed in terms of characteristic melody patterns, especially musical ornaments in personal attitude in voice and instrument performance. In the analysis section, Çekiç Ali's personal attitude and regional style features are indicated and supported by the notes shown in the form. As a result of these features, it has been aimed to reveal the musical dynamics that make him special in his performance by emphasizing the essential points in Çekiç Ali's performance. In addition, it is thought that our study, in light of the information expressed, will enable understanding the Central Anatolian music style by a master who left a mark in that region.

Key Words: Central Anatolian Abdal Music, Bozlaklar, Voice and Saz Performance Analysis, Personal Attitude in Abdal Music, Local Style in Abdal Music, Sarı Yazma Bozlak, Cekic Ali.

Giriş

Anadolu toprakları içerisinde özgün ve kendine has yaşam şekilleriyle var olan Abdallar, kültürel açıdan aynı özgünlük ve derinliğe sahip bir topluluktur.

Farklı bölgelere dağılarak yaşayan Abdalların gelenek ve görenekleri, manevi değerleri, inançları onların kendilerine has kültürünün ana kaynaklarındandır. Anadolu topraklarının büyük bir kısmına dağılan Abdallar, bu coğrafyadaki müzik medeniyetinin faydalandığı en önemli kaynaklardan biri olmuş ve Hakka bağlılık inancıyla hizmette bulunmuşlardır. Hayatlarını basit ve sade olarak yaşamayı seçen Abdallar, meslek olarak doğuştan sanata duyarlı oldukları için kuşaktan kuşağa aktarımla kendilerine has bir kültür hazinesi oluşturmuşlardır (Parlak, 2013: 13).

Çekiç Ali de Orta Anadolu Abdallarının izinden yetişen ve Abdal müziği icra üslubuna damga vurmuş önemli bir ustadır. İcralarına sazı ve sesiyle özgün bir tavır ortaya koyan Çekiç Ali, yetiştiği coğrafyanın müziğiyle yoğrularak yöre üslubunun oluşum ve gelişim sürecine de etki etmiştir. Yöresel üslup ile kişisel tavrın birbiriyle olan ilişkisini Sinan Ayyıldız "Üslup, Tavır Kavramları ve İcra Teknikleri Çerçevesinde Türk Halk Müziğinde Süslemeler" adlı makalesinde Neşet Ertaş'tan hareketle şu şekilde ifade etmektedir:

"..Orta Anadolu bölgesindeki icracıların Neşet Ertaş'ın ses icrasındaki tını karakterini taklit ederek bu vokal tınısını giderek yöresel üslubun bir parçası haline getirmeleri, kişisel tavrın yöresel üsluba etkisi açısından örnek verilebilir durumlardır" (2020, 1294).

Orta Anadolu Abdal Müziğinde Muharrem Ertaş, Hacı Taşan, Çekiç Ali ve Neşet Ertaş isimlerinin kuşakları etkileyen çok büyük etkisi ve hizmetleri vardır. Çekiç Ali'nin de saz ve ses icrasındaki kişisel tavrı, kendisinin ön

plana çıkmasını sağlamıştır.

Orta Anadolu'da icra edilen bozlaklar Abdal Türkmen aşiretleri ile doğrudan bağlantılıdır (Ayyıldız ve Gündoğdu, 2021: 8). Çekiç Ali de bahsettiğimiz bu bağlantının yani geleneğin içerisinde yer alan ve Orta Anadolu bozlak icralarının en önemli temsilcileri arasındadır. Çevresindeki müzik yapma biçimlerine çocukluğundan itibaren kulak kabartan Çekiç Ali, Abdal Türkmen icra üslubunun genel özelliklerine bağlı olarak kişisel bir tavır ortaya koymuştur. Genel itibariyle kendi yöresi dışında farklı müzik tarzlarıyla etkileşimi görece az olan Çekiç Ali'nin bu durumu kişisel icra tavrına da yansımıştır. Bu bağlamda Çekiç Ali'nin ses ve saz icralarının incelenmesi çalışmanın ana amacını oluşturmuş ve kişisel tavrındaki özelliklerinin daha iyi anlaşılabilmesi için icrasındaki önemli özellikler detaylı olarak incelenmiştir.

Hayatı ve Yaşamı

Çekiç Ali, Kırşehir'in Kaman ilçesine bağlı Meşe köyündendir. 1934 yılında dünyaya gelen "Çekiç" lakaplı Ali'nin nüfustaki soyadı ilk olarak Ersan'dır. Çevresindeki kişilerin kendisine lakap olarak Çekiç yakıştırmasında bulunmasının temel nedeni, özellikle saz icrasındaki çevikliği ve atikliği gündelik hayatta da göstermesi olmuştur. Bu lakap günden güne hayatının sonuna değin isminin önüne geçerek söylenmiştir (Tokel, 2022: 123). Soyadının Ersan'dan Çekiç'e geçme hikayesini Bayram Bilge Tokel "Neşet Ertaş Kitabı"nda şu şekilde aktarmaktadır:

> "Ve o yıllarda İstanbul'da faaliyet gösteren bir plak şirketi, Çekiç Ali'ye ait bir plağı izinsiz basıp çoğaltarak piyasa sürer. Çekiç Ali'nin haklı itirazına ise, tam bir şark kurnazlığı ile, senin adın Çekiç Ali değil ki, sen Ersan'sın diyerek güya kendince sahtekarlığına bir kılıf uydurur. Bunun üzerine Ali Ersan da halk arasında maruf meşhur olan Çekiç Ali ismini hukuki yolla resmileştirerek Çekiç soyadını alır ve yeni adı Ali Çekiç olur" (2022: 123).

Çekiç Ali'nin çocukluğu kıtlık zamanlarına tekabül etmektedir. Kendisinin ilk sazı tahta bir çamaşır yıkama aracı olan "tokaç" olmuştur. Hayatı boyunca bunca imkansızlığa rağmen bozlak denilince akla gelen ilk isimlerden olmak takdir edilmesi gereken bir durumdur (Tokel, 2022: 124-125).

Korcan Yılmaz'ın "Mahalli Sanatçı Çekiç Ali Üzerine Bir İnceleme" adlı yüksek lisans tezinde Çekiç Ali'nin oğlu Aydın Çekiç ile yapmış olduğu kişisel görüşmede babasının çevresinde sevilen bir insan olduğunu, garibanlara kazandığı tüm parayı dağıtarak verdiğini ve bu davranışının biç kimse tarafından bilinmemesini istediğini aktarmaktadır. (2019: 33). Benzer şekilde Neşet Ertaş'ın da kazanmış olduğu miktarları yoksullarla paylaşmış olduğu bilinmektedir. Bu anlamlı davranışlar Abdalların manevi anlamda yüce gönüllü olduklarını ortaya koymaktadır (Parlak, 2013: 240).

Çekiç Ali, kendi yöresindeki düğünlerde saz çalarak hayatını idame ettirmiş ve Orta Anadolu Abdal Türkmen müziğinin yapı taşlarından birisi olmuştur. Bunun dışında halk oyunlarına ilgisi olan Çekiç Ali'nin 1969 yılında ekibiyle kazanmış olduğu bir birincilik vardır. 9. Halk Oyunları Festivalinde Kırşehir Halk Oyunları ekibini sazı ile yönetmiştir. Bu birincilikte yöre müziği ve folkloruna hâkim olan Çekiç Ali'nin imzası ve etkisinin büyük olduğu aşikardır (Tokel, 2022: 128).

Çekiç Ali'nin aile hayatına bakıldığında, Muharrem Ertaş'ın yeğeni Fatma hanımla evlenmiş olduğu bilinmektedir. Bu evlilikten 4 erkek 2 kız olmak üzere 6 çocuğu olmuştur. Çocuklarına sevgi ve şefkatle yaklaşan iyi bir baba ve eş olduğu bilinmektedir.

Bu noktada Abdalların aile kavramına verdiği öneme dikkat çekmek gerekmektedir. Aile bağları çok kuvvetli olan Abdallarda ailenin bütün bireyleri, hastası, yaşlısı, engellisi her zaman korunup kollanmıştır. Kadının ailedeki rolü çok kıymetlidir. Çocukların da ahlaki olarak iyi yetişmesine büyük önem verilmektedir (Parlak, 2013: 154).

Zorlu hayat şartları ve sıkıntılarla dolu yaşamının etkisine bağlı olarak, Çekiç Ali'nin sağlık sorunları henüz genç bir yaş diyebileceğimiz 35 yaşında ortaya çıkmaya başlamıştır (Tokel, 2022: 124). Romatizma rahatsızlığının kalp kapakçığını etkilemiş olması dolayısıyla ameliyat olan Çekiç Ali bir süre sonra sağlığına tekrar kavuşmuştur. Fakat

1973 yılının yaz aylarında yaşanan bir olay üzerine anlık sinirlenme sonucunda beynine felç vurmuş ve 2 aylık serum tedavisinin artık vücuda etki etmemesiyle 13 Ağustos günü vefat etmiştir (Yılmaz, 2019: 35).

Kişisel Tavrı ve Seslendirmiş Olduğu Eserler

Çekiç Ali, doğup büyüdüğü alan içerisinde doğal bir gelişim ortamı bularak yetişmiştir. Aslında Abdalların sanat yapan kısımda olanları benzer ortamları yaşamış ve temel kaynaklarını buralardan almışlardır. Aile içinde, düğünlerde, eğlence ortamlarında bulunmanın geleneği hissetmek ve dokunmak adına ciddi önemi olduğu bir gerçektir.

Çekiç Ali, sanatsal gelişiminin içerisinde Hacı Taşanın Muharrem Ertaş ile olan usta çırak ilişkisi gibi bir durum yaşamamıştır. Buna rağmen tıpkı o dönemde yaşamış aşiret mensubu kişiler gibi kendisi de Muharrem Ertaş'ın keskin parlaklık ve doğallık içeren avazının etkisinde kalmıştır. Ustasının etkisinde kalıp onu taklit etmemesi ve kendine özgü bir tavır oluşturma çabası bu noktada çok önemlidir (Tokel, 2022: 126).

Çekiç Ali'nin başta Muharrem Ertaş olmak üzere Hacı Taşan ve Neşet Ertaş ile olan benzer yanları mevcuttur. Bu üç önemli ismin kendine has baskın özellikleri Çekiç Ali'de bulunmayabilir ama kendisinin kişisel tavrına yansıyan çok seri ve atik cümle pasajlarını sazıyla icra edebildiği görülür. Ses icrasında ise duygu yoğunluğu yüksektir (Tokel, 2022: 127).

Hançeresini yerine göre yumuşak ve orta sertlikte kullanmaktadır. Mordan, tril gibi süslemeleri sesi ve hançeresiyle çok seri bir şekilde icra edebilmektedir. Eser yorumlama kapasitesi yüksektir. Ses genişliği ve bu genişlik içerisinde kritik olan diyafram kullanımı[2] iyi bir boyuttadır.

Saz icrasındaki yetkinliği de üst düzeydedir. Özellikle sol eldeki parmak vurma ve parmak çekme tekniğini çok iyi kullanmış olduğu, çalışmanın "Sarı Yazma: Çekiç Ali'nin Saz İcrasının İncelenmesi kısmında ele alınmıştır. Buna bağlı olarak saz icrasında sağ el tekniklerinde mevcut olan becerisinin, lakabı ve sonrasında soyadı olan "Çekiç" ile bağdaştırıldığı bilinmektedir. Sağ elini çok seri, keskin ve atik bir yapıda kullanmış ve sol elde tril ve mordan gibi süslemeleri parmak vurma, parmak çekme gibi tekniklerle icra ederek iki el arasındaki kombinasyonu büyük bir ustalıkla sağlamıştır.

Çekiç Ali hiçbir eğitim görmemesine rağmen doğal yaşam ortamında kendini yetiştirerek gelişmiştir. Gelenekten gelen ve ondan beslenen biri olmuştur. Seslendirdiği eserlerde iz bırakmış ve kendi tavrını yansıtmayı başarmıştır. Sazı ve sesi ile olan birlikteliği üst düzeydir. Kendisi sazını "re karar" diye tabir edilen perdeden icra etmektedir. Neşet Ertaş'ın Bayram Aracı'dan etkilenip uygulamış olduğu "re karar" icra tercihi, yöresel çalıma uygun olarak yaygınlaşmış bir çalım şeklidir (Tokel, 2022: 129). Aracı'nın icra tavrı Neşet Ertaş dışında Çekiç Ali ve Hacı Taşan'ın icra tercihlerinde de etkili olmuştur (Parlak, 2013: 130).

Çekiç Ali'nin seslendirdiği eserler genellikle anonim olmakla beraber Toklumenli Aşık Said ve Aşık Said'in oğlu Aşık Seyfullah'ın şiirlerinden söylediği bozlaklar ve ağıtlardır. Bilindiği kadarıyla kendisine ait olan ve havalandırmış olduğu bir eseri yoktur. Sadece Aşık Seyfullah'ın şiirlerini yöre üslubunda seslendirdiği bozlak icrasıyla havalandırmıştır (Tokel, 2022: 130).

Çekiç Ali'nin diskografisinde ilk sırada 1966 yılında yayınlamış olan "Kırşehir'in Gülleri" ve "Dostlar ile de Bozuk Gitti Aramız" eserleri bulunmaktadır. Daha sonra yaşamış olduğu dönemde icra ettiği eserlerin 1991'de De-Ka yapımcılık ve 1999'da Kalan Müzik şirketi tarafından yayınlanmış olduğu bilinmektedir. Bu iki yapım şirketi tarafından yayınlanmış eserleri şunlardır:

"Kızılırmak, Çubuğuna Lüleyim, Doğar Yaz Ayları, Iraftaki Siniler, Sarı Yazma, Hey Nari, Başında Pare Pare Karın Var, Çare Yoktur, Nerde Kaldı Vatanımız Elimiz, Girdim Tünele, Çubuk Uzun, Zeyneb'e Ağıt, Anam Ağlar Başucumda Oturur, Yoruldum da Yol Üstüne Oturdum, Aziziye, Deverek Dağı–Üzerinde Keklik Gibi, Çorabın Enine Bak, Şu Yalan Dünyadan Usandım Doydum, Biter Kırşehir'in Gülleri, Süpürgesi Yoncadan, Bana Ne Yaptın Zalım Felek, Yavruma Hitap, Kırşehir Oyun Havası, Rast Geldim Bir Kaşları Kemane, Oyun Havası, Bozlak, Kırşehir

[2] Diyafram, göğüs ve karın boşluğunu birbirinden ayıran, kubbeli yapıya sahip bir solunum kasıdır (Dimon, 2021: 10).

Bozlak".

TRT Repertuvarına kaynak kişi olarak girdiği ve yukarıda ismi geçmeyen eserler aşağıda belirtilmiştir:

Usullü ezgiler "Çırpınıp Da Şan Ova'ya Çıkınca (Acem Kızı), Kekillerin Neşte Neşte", uzun hava olarak "Geleli Gülmedim Ben Bu Cihana, Kahraman da Benim Yârim Kahraman, Sitem Taşlarına Vurdum Başımı, Şad Olup Gülmüyor Kalbi Yaslıdır, Yârin Yaylasında Seyrana Vardım".

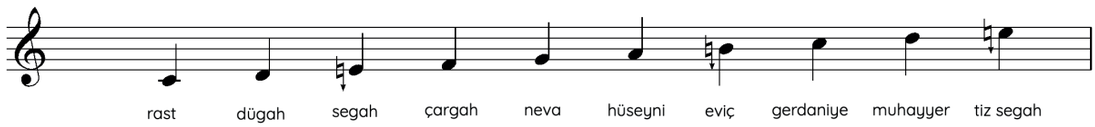
Sarı Yazma: Çekiç Ali'nin Ses İcrasının İncelenmesi

Çekiç Ali, Orta Anadolu Abdal Türkmen ses icra üslubuna kişisel tavrı ile damga vurmuş önemli bir icracıdır. Bu bakımdan kendisinin ses icrasındaki teknik detayları incelemenin, kişisel tavrında karakteristik olarak kullandığı özelliklerin ve buna bağlı olarak içerisinde bulunduğu kültürün ses icra üslubuna yönelik tercih ettiği yapıların anlaşılmasını sağlayacağı düşünülmektedir.

"Sarı Yazma" adlı bozlak, Çekiç Ali'nin kaynaklık ettiği bir uzun havadır. Bu bölümde uzun hava icrasında kullanılan süslemeler, yöresel ezgi kalıpları ve nüanslar incelenecektir.

Çekiç Ali'nin "Sarı Yazma" bozlak icrasında çok sayıda yöresel kalıp ezgileri kullandığı ve genel olarak makamsal geçkileri hançere[3] icrasıyla yapmış olduğu görülmektedir. Ayrıca vibrato kullanımına bağlı uzun ses titreşimlerinin olduğu da ifade edilmelidir. Bu titreşimlerin özellikle uzun havanın tiz bölgelerinde daha net olduğu tespit edilmiştir.

Ses icrası analizine başlamadan önce notasyon içerisinde ifade edilecek perde isimlerini bilmek, okuyucu açısından önemli olacaktır. Bahsedilen tablo aşağıda gösterilmiştir:

Tablo 1: Perde İsimleri

Ekteki ses icrası notasına bakıldığında, muhayyer perdesi hareketli uzun ses titreşimlerinin adeta "feryat edercesine" icrası söz konusudur. Bu tarz girişlerin özellikle bozlak icralarında çok sayıda olduğu bilinmektedir. Devamında ise bir hicaz dizisi kullanımı ve yöresel kalıp ezginin hançere ile yapılan icrası görülmektedir. Tam bu noktada belirtmek gerekir ki; bozlaklarda belli perdelerde oluşan farklı makam çeşnileri bulunmaktadır. Bunların Klasik Türk Müziğindeki dörtlü ve beşli yapılarıyla benzeşen yönleri vardır (Parlak, 1990).

Örneğin hüseyni dizisi üzerinde oluşan hicaz 5'lisi de bunlardan biridir ve eser icrasındaki "güzele" kelimesindeki makam yapısı da bu şekilde açıklanabilir.

Şekil 1: Sarı Yazma ses icrası notası birinci satır[4]

[3] Hançere kelimesinin karşılığı gırtlak olarak bilinmektedir. Bu kavram eser icrasında gırtlak ile yapılan bazı ifadeleri kapsamaktadır. Literatüre mordan, tril, vibrato, grupetto, apojiyatür gibi müzik süslemeleri olarak yansıyan ifadelerin ses icrasında gırtlak ile yapılmasıdır. Anadolu coğrafyası sınırları içerisinde bazı bölgelerin kendine has bir hançere (gırtlak) kullanımı vardır. Orta Anadolu bölgesi bunlardan bir tanesidir.

[4] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:25 – 0:32 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

Notanın ikinci satırında Çekiç Ali'nin ses icrasının muhayyer perdesi üzerinde ısrarlı bir hareketle devam ettiği görülmektedir. Ek olarak birinci satırda daha önce bahsettiğimiz makamsal yapıdaki perdelerin kullanılarak hüseyni perdesinde asma kalış yapılması bize hüseyni perdesindeki hicaz beşlisini açıklamaktadır. Diğer bir yandan, hüseyni perdesinde asma kalıştan önceki hançerenin ilk notasının bozlağın ama perde düzeninde bulunan gerdaniye perdesine dönmesidir. Bu tip perde değişimlerinin bozlaklarda fazla sayıda olduğu ve karakteristik olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ayrıca "gazele" ve "oy" ifadelerinin bozlağa ait karakteristik ezgi kalıbı özelliklerini taşıdığı ifade edilmesi gereken bir konudur. Hüseyni perdesine denk gelen otuz ikilik değerdeki mordan[5] süslemesinin ezgi kalıbını vurgulama amacı taşıyabileceği düşünülmektedir. Mordan süslemesinin tanımı da bizi ayrıca bu yöne çekmektedir. Son olarak ikinci satır uzun ses titreşimi sonrasında yapılan portamento[6] ile bitmektedir. Portamento kullanımı Çekiç Ali'nin icralarında var olan bir özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2: Sarı Yazma ses icrası notası ikinci satır[7]

Üçüncü ve dördüncü satırda Çekiç Ali'nin yine muhayyer perdesi üzerinde konuşur gibi bir tarzda başladığı icrasına inici özellik göstererek devam ettiği ve önce neva, daha sonra çargâh perdelerinde kalış yaptığı görülmektedir. "Tazele" kelimesiyle başlayan karakteristik ezgi kalıbı, aynı kelimenin tekrarıyla devam etmiştir. Bu kalıp Çekiç Ali'nin karakteristik olarak kullandığı önemli bir yapıdır. Genel olarak bozlak içerisinde inici bir yapı hasıl olduğunda makamsal olarak ana perdelerin kullanılması sıkça karşımıza çıkan bir durumdur.

Şekil 3: Sarı Yazma ses icrası notası üçüncü ve dördüncü satır[8]

Çekiç Ali'nin beşinci satırdaki icrasına baktığımızda yine muhayyer perdesi ile giriş yapıp "beni" kelimesinde orta sertlikte hançere kullanarak gerdaniye perdesine geldiği ve perde atlamaları ile neva perdesine indiği görülmektedir. Bu ezgi kalıbının Çekiç Ali ve bozlak icralarında karakteristik olarak kullanılan yapılardan biri olduğu bilinmektedir. Devamında ise daha önce olduğu gibi önce neva perdesinde sonrasında çargahta asma kalış yapıldığı göze çarpmaktadır. Bu satırdaki başka bir önemli nokta hüseyni perdesinin pestleşmesidir. Yine bozlaklarda sık

[5] Bir perde düzeni içerisinde belirli bir perde icra edildikten sonra üst ya da alt komşu perdenin hızlıca duyurulması ve sonrasında ilk duyurulan perdeye dönülmesi mordan olarak ifade edilmektedir. Mordanlar "alt", "üst", "ikili üst" ve "ikili alt" gibi kullanımlara bağlı olarak isimlendirilirler (Ayyıldız ve Gündoğdu 2021: 68).

[6] Portamento, tiz bir perdeden pest bir perdeye ya da pest bir perdeden tiz bir perdeye doğru yapılan hızlı müzikal geçişlerdir. Glissando'dan farkı, perdeler arasında bir kaydırma yapılmaması şeklindedir.

[7] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:36 – 0:43 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

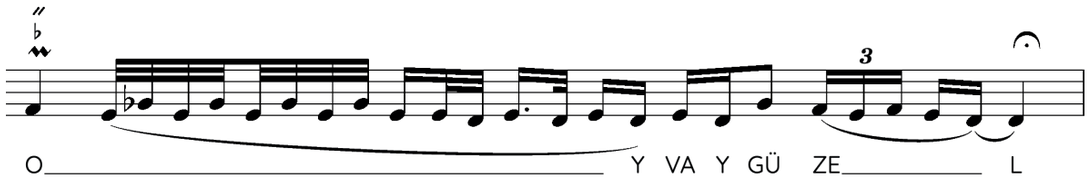
[8] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:51 – 0:59 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

karşılaştığımız bu perde değişimlerinin yöre müziğinin en önemli özelliklerinden olduğunu belirtmek ve ek olarak saz icrasında da yaygınlığını ifade etmek yerinde olacaktır.

Şekil 4: Sarı Yazma ses icrası notası beşinci satır[9]

"Oy" terennümü ile başlayan altıncı satırda mordan süslemesi ve orta sertlikte hançere ile yapılan tril[10] icrası görülmektedir. Bilindiği üzere tril genellikle belirli bir ana perdeden 1 tam ses olacak şekilde komşu perdeye yapılan hızlı değişim hareketleridir fakat burada bozlakların özellikle saz icralarında gördüğümüz bir buçuk ses aralığında yapılan tril ifadelerinin ses icrasında karşımıza çıktığına dikkat çekmek gerekmektedir. Çekiç Ali'nin seri ve işlek hançeresini gösteren bu yapı karakteristik bozlak ezgi kalıpları arasındadır. "Vay güzel" ifadesinde ise çargâh perdesinde oluşan hicaz perde düzeninden hareketle saba perdesi icra edilmiştir. Daha sonrasında işlek bir üçleme yapısındaki hançere ile karar sesine gidilmiştir.

Şekil 5: Sarı Yazma ses icrası notası altıncı satır[11]

Nota üzerindeki Çekiç Ali ses icrasının yedinci satırında, tıpkı üçüncü satıra benzer motifler bulunmaktadır. Sadece "aman" terennümünün söylenmediği görülmektedir.

Sekizinci satıra baktığımızda, dördüncü satırdan farklı olarak neva perdesinden gerdaniye perdesine yumuşak bir tavırla geçiş yapılmış ve daha sonra sıralı motiflerle çargâh perdesinde asma kalış yapılmıştır. Dördüncü satır ve sekizinci satırın aslında birbirlerinin dönüşleri olduğu düşünüldüğünde aradaki ezgisel yapı farkının Çekiç Ali tarafından bozlak içindeki monotonluğu engelleme amacıyla icra ettiği düşünülebilir. Nitekim özellikle ses icralarında bir cümlenin iki defa tekrar edilişinde yapılacak olan ufak süsleme ve diğer nüanslar çeşitlilik açısından icraya olumlu yansımaktadır.

Şekil 6: Sarı Yazma ses icrası notası sekizinci satır[12]

[9] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (1:02 – 1:08 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[10] Tril, dizi veya perde düzeni içerisinde nota süresince, belirli bir perde ile komşu perde arasında yapılan hızlı değişimlerdir (Ayyıldız ve Gündoğdu 2021: 71).

[11] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (1:09 – 1:14 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[12] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (1:28 – 1:29 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

Dokuzuncu satır ile beşinci satır tıpkı sekizinci ve dördüncü satır gibi birbirinin tekrarıdır. Fakat yine burada Çekiç Ali'nin yaptığı ufak farklılıklar vardır. Örneğin "taşa" kelimesinde dördüncü satırda neva perdesine inerken, bu kez hüseyni perdesinde kalarak devamındaki "çal" kelimesinde neva perdesine daha yumuşak bir hançere motifi kullanımıyla ulaşmıştır. İki farklı yapının icrası aşağıdaki resimde ifade edilmiştir.

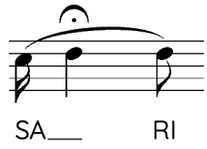
Şekil 7: Beşinci satırda icra edilen "taşa çal"[13]

Şekil 8: Dokuzuncu satırda icra edilen "taşa çal"[14]

Ekteki notanın ikinci kıtasına göz atıldığında, genel olarak melodi yapısının aynı olduğu görülmektedir. Farklı olarak icranın süslemeler bakımından çeşitlendirilmesi söz konusu olmuştur. Bu kıtada yapılan analizin tekrara düşmemek açısından farklılıklar üzerinden değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir.

Çekiç Ali, ikinci kıtanın girişinde muhayyer perdesinden icrasına başlamıştır. İlk kıtada gerdaniye perdesinden muhayyer perdesine hareket etmiş olduğunu incelemiştik. Ses icracılığında genel olarak icra edilecek ana perdenin komşu perdesinden destekle oluşturulması beklenen bağlı ve yumuşak bir giriş çokça tercih edilen bir durumdur. İcracının keskin ve görece sert bir girişten olabildiğince uzak olması beklenebilir. Oysa Çekiç Ali'nin bu kıtada bahsettiğimiz yapıyı tercih etmediği görülmektedir. "Sarı Yazma" bozlağının genel yapısı ve ifade gücü ile alakalı olduğunu düşünebileceğimiz bu durumun kişisel bir tercihle bağdaştırılabileceği söylenebilir. İcra edilen bozlağın acı bir inleme ve feryat edişi andırmasının icra tercihlerine yansıdığı da bahsettiğimiz bu duruma eklenilebilecek bir ifadedir.

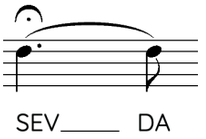

Şekil 9: "Sarı Yazma" ilk kıta girişi[15]

[13] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (1:05 – 1:07 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[14] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (1:35 – 1:36 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[15] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:25 – 0:29 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

Şekil 10: "Sarı Yazma" ikinci kıta girişi[16]

İkinci kıtadaki bir diğer önemli icra farkıysa mordan ve tril süslemelerinin üst üste kullanılmasıdır. Bozlakların ses icrasında sık karşılaştığımız bu süslemeler seri bir hançere işleyişi gerektirmektedir. İcra edilen kısmın Çekiç Ali'nin hem ses hem de saz icrasındaki seri ve işlek tavrını yansıtmış olduğu görülmektedir.

Şekil 11: "Sarı Yazma" mordan ve tril icrası[17]

Çekiç Ali'nin son cümlede ilk kıtadan farklı olarak icra etmiş olduğu "al da beni" ile başlayan kısımda, muhayyer perdesi yerine gerdaniye perdesi üzerinden bir tercihi söz konusudur. Yapılan bu tercihin eserin son cümlesinin karara doğru bir seyir göstermesi gerekliliğinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

Sarı Yazma: Çekiç Ali'nin Saz İcrasının İncelenmesi

Çekiç Ali, Orta Anadolu saz icra üslubu içerisinde kendine has çalım tarzıyla önemli bir yerde bulunmaktadır. Onun saz icrasındaki en belirgin özelliği sağ elini oldukça seri, güçlü ve kararlı kullanmasıdır. Bunun yanında ezgi kalıplarını ve süslemeleri serbest bir ritimde bozlak açış yapmış olduğu durumlarda bile çok hızlı ve tempolu icra edebilmektedir. Sağ ve sol el kombinasyonları oldukça dengeli ve uyumludur. Saz icrasında tele vurduğu yerin alt eşiğe yakın olduğu düşünülmektedir. Bu çıkarım işitsel kayıtlardaki tını özellikleri üzerinden yapılmıştır. Sağ elini oldukça kararlı bir şekilde kullanan Çekiç Ali, özellikle aşağı yönlü tekil mızrap vuruşunu[18] tercih ederek bunu kanıtlamaktadır. Diğer bir yandan genellikle sol elde parmak vurma[19], parmak çekme[20] ve tel susturma[21] tekniklerini kullanmaktadır. Bu iki teknik içinde parmak vurmada birbirine bağlı çalım varken, tel susturma tekniğinde kesik bir şekilde çalım söz konusudur. Kendisinin parmak baskıları oldukça güçlüdür ve net ses elde etmekte ustadır. Mordan ve tril süslemelerini de aynı güçlü baskılarla ve serilikle icra etmektedir.

Çekiç Ali'nin sazda dikkat çeken güçlü yönlerini içeren bu yapıların, icra etmiş olduğu "Sarı Yazma" bozlağında da var olduğu görülmektedir.

---

[16] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (2:07 – 2:11 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[17] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (2:34 – 2:36 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

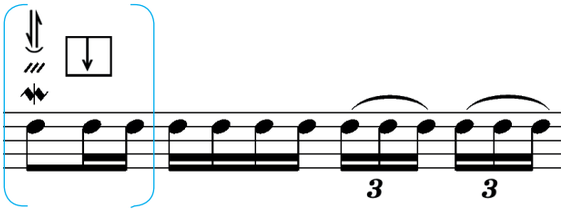
[18] Tekil mızrap vuruşları aşağı veya yukarı yönlü olarak icra edilir. Bu vuruşlar tek bir tele ya da birden fazla tele uygulanabilir (Ayyıldız ve Gündoğdu, 2021: 32).

[19] Sol el parmak vurma tekniği, sol el parmaklarından birinin herhangi bir perde veya aralığa vurulması şeklinde tanımlanabilir. Genellikle parmak vurma tekniği uygulanmadan önce titreşen başka bir ses vardır (Ayyıldız ve Gündoğdu 2021: 48).

[20] Sol parmak çekme tekniği, sazın sapı üzerinde basılı olan parmaklardan birinin çekilmesi sonucu ses çıkarılmasıyla oluşur. Tınlayan telde basılan parmağın çekilmesi ve aynı tel üzerindeki başka bir perdenin duyulması söz konusudur. Ek olarak parmak çekme tekniği ile icra edilen perde bir önce seslendirilen perdeden daha pesttir (Ayyıldız ve Gündoğdu 2021: 54).

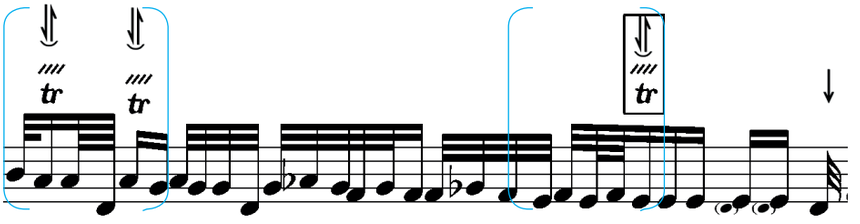
[21] Geleneksel saz icrasında tel susturma tekniğinin yeri önemlidir. Bu teknik sol elde tınlatılan sesten sonra basılı olan parmağın tel üzerindeki baskısının azaltılması ve diğer sol el parmakların hafif şekilde tele dokunmasıyla oluşur (Ayyıldız ve Gündoğdu 2021: 62).

Örneğin bozlak açışın başında, benzer bozlaklarda sıkça karşılaştığımız gibi, muhayyer perdesi üzerinde parmak vurma ile alt mordan süslemesini kullanıp, devamında aşağı yönlü mızrap vuruşu ile yine muhayyer perdesinde gittikçe hızlanan bir yapı icra etmektedir. Üst üste ve seri bir şekilde aşağı yönlü mızrap vuruşunu kullanması Çekiç Ali'de karakteristik bir biçimde var olan özelliklerdendir.

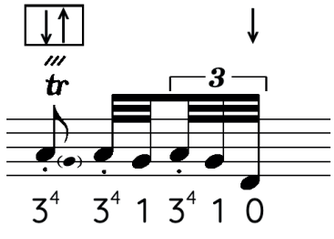
Şekil 12: "Sarı Yazma" saz icrasından mordan ve aşağı yönlü mızrap vuruşu[22]

Sol eldeki tril süslemesini oldukça hızlı bir tempoda ve parmak vurma ile yapması, yine önemli özellikleri arasındadır. Ayrıca bu yapı bozlakların saz icra üslubundaki en temel ifadelerinden birisidir.

Şekil 13: "Sarı Yazma" saz icrasından trilin parmak vurma tekniği ile kullanımı[23]

Çekiç Ali'nin parmak çekme tekniğini alt tril süslemesiyle kullanmış olduğu görülmektedir. Parmak çekme tekniği, aşağı ve yukarı tekil mızrap vuruşları ile gerçekleşmiştir. Devamındaki ezgi kalıbında ise tel susturma tekniğinin gerçekleştiğini ve bu tekniğin bozlak icralarında en yaygın kullanılan sol el tekniği olduğunu ifade etmek yerinde olacaktır. Ayrıca parmak vurma ve tel susturma tekniği çoğunlukla karıştırılmaktadır. İkisi arasındaki fark, parmak vurma tekniğinde komşu perdenin sesinin net olarak duyurulmasıyken, tel susturma tekniğinde komşu perdenin teli susturularak kesik bir ses çıkarmanın hedeflendiğini ifade edebiliriz. Şekil 14'te görüldüğü üzere üçüncü parmak üzerinde gösterilen dördüncü parmak, tel susturma işlevini yerine getirmektedir. Ayrıca notanın altında bulunan nokta da daha kesik bir ses elde etmeyi ifade etmek adına kullanılmıştır. Buradaki notanın altında yer alan nokta işareti, nota yazımı içerisinde başta klasik batı müziği olmak üzere diğer müzik türlerinde de kullanılan ve staccato[24] olarak bilinen yapıdan beslenilerek tercih edilmiştir.

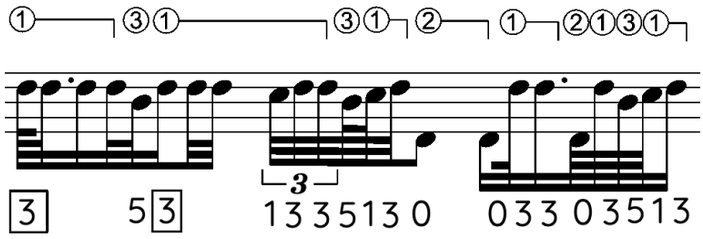
[22] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:00 – 0:03 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[23] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:11 – 0:15 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[24] Staccato, herhangi bir çalgı üzerinde kesik kesik bir yapıda icra edilir.

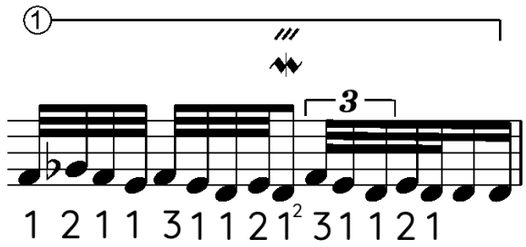
Şekil 14: "Sarı Yazma" saz icrasından tel susturma örneği[25]

Orta Anadolu bozlaklarında karakteristik ezgi kalıplarının varlığı söz konusudur. Çekiç Ali'nin de bu ezgi kalıplarının saz icrasında kullanmış olduğu görülmektedir. Bunlardan birisi söz girişinden önce gelen ve benzer örneklerini Neşet Ertaş'ta da gördüğümüz aşağıdaki yapıdır.

Şekil 15: "Sarı Yazma" saz icrasından karakteristik bir ezgi kalıbı[26]

Diğer bir ezgi kalıbı ise karar sesi ve bozlak açışın son kısmında yapılan seri hareketlerdir. Bu yapının da benzer bozlak icralarında oldukça fazla sayıda denk gelinen bir yapı olduğunu belirtmek gerekmektedir.

Şekil 16: "Sarı Yazma" saz icrasından bir cümle[27]

Çekiç Ali'nin Sarı Yazma bozlağı özelinde saz icrasındaki karakteristik olarak kullanmış olduğu teknikler ve ezgi kalıplarına değinerek hem kendi kişisel tavır özelliklerini hem de yöresindeki icra üslubunu anlamak mümkün olabilmektedir. Ayrıca kişisel tavır özelliklerini anlayıp yorumlamada hangi perdelerin ya da aralıkların ne sıklıkla kullanıldığı gibi sadece matematiksel olarak bilgi veren çözümlemeler yerine, yörenin müzik üslubuna dayalı ezgi kalıpları, süsleme teknikleri, sağ ve sol el tekniklerinin kullanımı gibi konuların ele alınmasının alana daha faydalı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç

Çekiç Ali, Orta Anadolu bozlaklarının ilk akla gelen icracıları arasındadır. Bu bölgede yaşayan Abdalların zengin ve çeşitlilik arz eden kültürü, bölgenin müzik üslubuna da yansımıştır. Doğal yaşamlarında müzisyenlik kodlarıyla doğup büyüyen Abdallar, Çekiç Ali ve nice önemli icracıyı Anadolu'nun gelenek müziğine kazandırmış bir topluluk olmuştur.

Çekiç Ali, ses icrasında avazı, ses rengi ve tınısı ile dikkat çekmiştir. Ses icra tavrının genel özelliklerine bakıldığında, yöresel kalıp ezgileri, mordan ve tril süslemelerini orta ve sert hançere yapısıyla icra etmiş olduğu görülmüştür. Ayrıca vibrato kullanımına bağlı uzun ses titreşimlerinin olduğu ve bu titreşimlerin özellikle uzun

[25] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:05 – 0:06 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[26] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:21 – 0:24 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

[27] https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (0:16 – 0:18 arası) Nota, "sipürde ahenk düzeni" ile yazılmıştır.

havanın tiz bölgelerinde sesin kendi rezonansı ile yapıldığı tespit edilmiştir. Ses hacmi, hançeresinin seri ve kıvrak oluşu en belirgin özellikleri arasındadır.

Çekiç Ali, Orta Anadolu saz icra üslubu içerisinde kendine has bir çalım tarzı yaratmıştır. Sağ eli oldukça seridir. Sol elde yöresel ezgi kalıplarını ve süslemeleri serbest bir ritimde bozlak açış yapmış olduğu durumlarda bile çok seri ve kararlı bir biçimde icra etmektedir. Sağ ve sol el kombinasyonları oldukça dengeli ve uyumludur. Saz icrasında tele vurduğu yerin alt eşiğe yakın olduğu fotoğraf arşivlerinde de tespit edilmiştir. Taşan'ın sol el tekniklerinden olan parmak vurma, parmak çekme ve tel susturma tekniklerini sıklıkla icra ettiği görülmüştür. Kendisinin sol el parmak baskıları oldukça net olup; mordan ve tril süslemelerini de aynı güçlü baskılarla ve serilikle icra etmektedir.

Yöresinin müzik üslubuna duyarlı bir şekilde yetişen Çekiç Ali'nin, sanatının olgunluğa doğru yükselen dönemlerinde kendi iç dünyasında besleyerek ve demleyerek oluşturduğu kişisel tavrının bozlak icralarında kaynak ve referans alınacak bir yetkinliğe erişmiş olduğu görülmüştür. Daha sonrasındaki süreçte aramızdan erken ayrılmış olmasına rağmen, Orta Anadolu bozlak icralarındaki yöresel üsluba etkileri olmuş ve genç neslin yörenin müzik dinamiklerini anlaması adına örnek aldığı usta bir isim haline gelmiştir.

Kaynakça

Ayyıldız, Sinan (2020). Üslup, Tavır Kavramları ve İcra Teknikleri Çerçevesinde Türk Halk Müziğinde Süslemeler, İdil 72, s. 1290-1334.

Ayyıldız, Sinan ve Gündoğdu Salih (2021). *Saz (Bağlama) İçin Anadolu'nun Ezgi Hazinesinden Alıştırmalar 1*, Ankara: Kitapol Yayınları.

Dimon, Theodore (2021). *Ses Anatomisi,* çev, Yücel Nurullah ve Uzun Eroğlu Dilek, çev. Ed. Şeker Muzaffer, Yücel Nurullah ve Şenol Günhan Nazmiye Evra, İstanbul: Nobel Yayıncılık.

Parlak, Erol (1990). Bozlaklar, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: İstanbul.

Parlak, Erol (2012). *Garip Bülbül Neşet Ertaş (Cilt I),* İstanbul: Demos Yayınları.

Tokel, Bayram Bilge (2022). *Neşet Ertaş Kitabı,* İstanbul: Kapı Yayınları.

URL-1. https://www.youtube.com/watch?v=0MGszUb2Fc0 (E.T: 13.11.2014).

Yılmaz, Korcan (2019). Mahalli Sanatçı Çekiç Ali Üzerine Bir İnceleme, Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kırıkkale.

Ek

SARI YAZMA

Ses İcrası Notası

Sipürde
KPD

Kaynak Kişi: Çekiç Ali
Notaya Alan: Salih Gündoğdu

2
13
saz cevap
AL DA BE_ Nİ___TAŞ TAN TA ŞA_ ÇA___ L GÜ ZE_____ L
15
O_____ Y VA Y GÜ ZE_____ L
2. Kıta
16
SEV___ DA KÖ ŞE Sİ NE BI RAK TIM POS TU_____
17
saz cevap
MU HAB BET KA DİM DİR DE U NUT MAM DOS TU_____ O_____Y
19
saz cevap
A MAN AK EL LE Rİ NE DE OLA YIM DE Sİ Tİ_____
21
VAY DES Tİ
22
saz cevap
AL DA BE Nİ TA Ş TA N TA ŞA ÇA L GÜ___ ZE_____ L
24
O_____ Y VAY GÜ ZE_____ L

SARI YAZMA

Saz İcrası Notası

Kaynak Kişi: Çekiç Ali

Notaya Alan: Erol Parlak
Nota Sistemine Aktaran
Salih Gündoğdu

